

Rešpektovanie ľudských embryí v inštrukcii Donum vitae

Stanislav Zontak

Prvá z troch častí, na ktoré sa delí dokument Donum vitae, je venovaná rešpektovaniu ľudských embryí. Argument sa rozvíja podľa literárneho spôsobu „otázka – odpoveď“, kde odpovede sú formulované najprv veľmi synteticky a neskôr sa k nim dokument vracia so širšou a viacej artikulovanou argumentáciou.

1. Dar života

K úplnému pochopeniu tejto časti je podstatné to, čo sa hovorí v „Úvode“ o skutočnosti ľudského života. Už prvé riadky ponúkajú „základný princíp“, ktorý musí byť v „jadre uvažovania“: „Dar života, ktorý Boh, Stvoriteľ a Otec, zveril človekovi, všetkých zaväzuje, aby si uvedomili jeho nesmiernu hodnotu a prijali zaň zodpovednosť“.

Nesmierna hodnota ľudského života je zrejmá z učenia Cirkvi o človekovi. Dokument ponúka syntézu podstatných prvkov tohto učenia vychádzajúc z princípu *absolútneho rešpektu* voči životu každého ľudského bytia od momentu počatia. Princíp odôvodňuje sériou dôvodov, ktoré sú medzi sebou úzko skoordované: človek je jediné stvorenie na zemi, ktoré Boh „chcel pre seba samého“¹; duša každého človeka je stvorená priamo Bohom; v celom ľudskom bytí žiari jas obrazu Stvoriteľa. Tým sú položené základy *posvätnosti* života: je posvätný, pretože od začiatku v sebe nesie „stvoriteľskú činnosť Božiu“ a preto, lebo navždy ostáva v mimoriadnom vzťahu s Bohom, jeho jediným cieľom. Posvätnosť života je zároveň založená aj požadovaná tým, že Boh je jediným a výlučným pánom nad životom: „Jedine Boh je Pánom života od jeho začiatku až po jeho koniec“. Z toho vyplýva, že „nikto a za žiadnych okolností si nemôže nárokovať právo priamo zničiť nevinný ľudský život“. Kto by sa opovážil uzurpovať božskú vládu nad životom, objektívne by sa postavil do svätokrádežnej pozície.

V úzkom vzťahu s absolútnym rešpektom voči ľudskému životu je *nenarušiteľnosť* práva nevinného ľudského bytia na život. Čo je koreňom a súčasne aj silou tejto nenarušiteľnosti? Je to *ľudská osoba* ako taká: je to neporovnateľná hodnota živého Božieho obrazu, ktorá jej dáva nenarušiteľné právo na život, ktorý jej Boh dal. V nenarušiteľnosti ľudského života sa vyjavuje a predkladá nenarušiteľnosť osoby.

Z toho vyplýva rozhodujúca a nezanedbateľná otázka: je aj ľudské embryo už od začiatku svojej existencie ľudskou osobou, a teda má ne-

¹ GS 24.

narušiteľné právo na život a vyžaduje si absolútny a bezpodmienečný rešpekt?

Je to rozhodujúca otázka, pretože odpoveď na ňu rozhoduje pri riešení morálnych problémov, ktoré vznikajú pri umelých zásahoch do ľudského embrya. Je to súčasne otázka nezanedbateľná, ak chceme napredovať tak, že budeme sledovať cestu rozumnosti a nie cestu predsudkov. Ak sa totiž odvolávame, ako to mnohí robia, na „právo“ experimentovať s ľudskými embryami preto, aby sme umožnili vedecký pokrok alebo aby sme hľadali možnosť liečiť choroby, ktoré boli doteraz nevyliciteľné, alebo sa pokúšame pripraviť legislatívne normy, ktoré umožňujú používať ľudské embryá – plody (fetus) bez toho, aby sme predtým s náležitou vážnosťou definovali vlastnú identitu alebo, ako sa to hovorí, „status“ ľudského embrya, znamená to, že radikálne protirečíme základnej a nezamietnuteľnej požiadavke rozumnosti voči sebe samým, a tiež požiadavke spravodlivosti voči embryu. Nedá sa spoliehať na „mienky“ niekoľkých alebo aj mnohých ľudí, zvlášť v sociálno-kultúrnom prostredí, kde je toľko egoistických záujmov, keď je v hre nie „jedna mienka“ medzi mnohými „mienkami“, ale samotná „skutočnosť“ ľudského života alebo samotné „ľudské bytie“ v nenarušiteľnosti svojej osobnej dôstojnosti a v svojom práve na život.

2. Povaha a identita ľudského embrya

Cirkev predstavuje svoju „nemennú a istú“ náuku, ktorú súčasnému človekovi znovu ponúka II. vatikánsky koncil: „Život treba chrániť s tou najväčšou starostlivosťou hneď od počatia: potrat a vražda nemlúvniat sú ohavné zločiny“². Odvolávajúc sa na tvrdenie koncilu píše *Charta práv rodiny*: „Ľudský život musí byť rešpektovaný a ochraňovaný absolútnym spôsobom od momentu počatia“³.

Teraz sa musíme pýtať, aký je význam a prínos tejto náuky tvárou v tvár „súčasným diskusiám o začiatku ľudského života, o individualite ľudského bytia a o identite ľudskej osoby“. Donum vitae opakuje slová, ktoré tá istá kongregácia napísala vo *Vyhlásení o pokuse o potrat* v roku 1974: bez ohľadu na prebiehajúce „teoretické“ diskusie vyhlásenie s vážnosťou potvrdzuje, že máme ťažkú morálnu povinnosť nasledovať istejšiu cestu: „Z morálneho hľadiska je istejšie toto: hoci by sa dalo vážne pochybovať o fakte, či ovocie počatia je už ľudskou osobou, je objektívne ťažkým hriechom odvážiť sa vziať na seba riziko vraždy: 'Je už človekom ten, ktorý ním bude'⁴⁵.

V inštrukcii čítame: „Magistérium sa nechce výslovne zaoberať tvrdeniami, ktoré majú filozofickú povahu“, avšak súčasne na praktickej

² GS 51.

³ *Charta rodiny*, 4.

⁴ TERTULIÁN: *Apologetium*, IX, 8: PL I, 371 – 372.

⁵ *Vyhlásenie o pokuse o potrat*, 13.

úrovni z jednej strany potvrdzuje výslovnými pojmami, že „ľudské bytie treba rešpektovať a jednať s ním ako s osobou hneď od jeho počatia, a teda od tohto momentu sa mu musia priznať práva osoby“ a z druhej strany sa zdá, že nás vyzýva k ďalšej antropologickej úvahe. To čo ju podnecuje sú samotné „uzávery vedy o ľudskom embryu“. Veda nemôže prekročiť svoju špecifickú kompetenciu: „Zaiste žiaden experimentálny údaj nemôže byť sám o sebe dostačujúci aby mohol poznať dušu“; avšak rozum (filozoficko-teologický) sa nemôže nepýtať na „prítomnosť osoby už od prvého momentu objavenia sa ľudského života“. Dokument sa obmedzuje len na položenie otázky: „Je to možné, aby ľudské embryo nebolo ľudskou osobou?“. Jej analýza a odpoveď sú ponechané na rozumové skúmanie, avšak je mnohovravné už to, že táto otázka bola vyslovená práve tu a výslovným spôsobom.

3. Embryo je ako každá iná ľudská osoba

Z vyššie povedaného vyplýva základné kritérium, podľa ktorého môžeme odpovedať na rôzne problémy, ktoré vyplývajú z umelých zásahov do ľudských embryí: keďže s embryom sa musí jednať ako s osobou:

1. musia sa mu priznať tie isté práva, ako „*každému inému ľudskému bytiu*“; odtiaľ vyplýva kategorické „nie“ každej novej „diskriminácii“, ktorá popiera rovnosť všetkých ľudských bytostí; rovnosť, ktorá je založená na jedinej a identickej hodnote ľudských bytí (ľudskej dôstojnosti);
2. musí sa *ochraňovať* vo svojej celistvosti a živote, takým istým spôsobom ako sa musí *starat'* (a podľa možnosti uzdraviť) o každé iné ľudské bytie.

Je zrejme, že v aplikácii týchto podmienok sa nemôže nebrať ohľad na špecifickú situáciu ľudského embrya – plodu. Myslí sa tu napríklad na to, že stačí slobodný a informovaný súhlas rodičov alebo matky, aby sa s embryom mohli robiť akékoľvek pokusy; myslí sa na delikátnu a horlivú aplikáciu princípu proporcionality rizika – výhody, vzhľadom na vysokú rizikovosť intervencií v ranom štádiu vývoja a, aspoň zatiaľ, na zriedkavé terapeutické možnosti; treba tiež myslieť na dobro embrya – plodu, keďže intervencia sa týka ľudskej bytosti, ktorá nemá možnosť vyjadriť svoj súhlas.

4. Rozličné intervencie

V aplikácii základného princípu sleduje dokument Donum vitae logický sled. Najprv sa dotýka problému prenatalnej diagnostiky, ktorá umožňuje poznať podmienky plodu v maternici matky a potom problém zásahov do plodu, ktoré sú rozdelené podľa zámeru na terapeutické (liečenie a uzdravenie) alebo vedecké (výskum a pokusy).

Tak ako pre každé ľudské bytie aj pre ľudský plod je morálne dovoľ-

ný *terapeutický zákrok* (ak je skutočne terapeutický, teda zameraný na jeho uzdravenie, zlepšenie podmienok jeho zdravia alebo prežitie), ak rešpektuje celistvosť – život plodu a nenesie v sebe neprimerané riziká.

Problém *výskumu a pokusov* je komplexnejší. Dokument dôsledne upresňuje termíny „výskum“ a „pokusy“, ktoré sa často používajú dvojznačne a nepresne a potom:

1. *odmieta medicínsky výskum* na živých embryách s výnimkou, „keď je zaručené, že nenaruší celistvosť ani život ani nenarodenému plodu ani matke a rodičia dali informovaný a slobodný súhlas k intervencii na embryu“. Ide o „výskum“ alebo „akýkoľvek induktívno-deduktívny postup, ktorý je zameraný na systematické pozorovanie niektorého fenoménu v ľudskej oblasti alebo na potvrdenie hypotézy, ktorú sme si postavili pri predchádzajúcich pozorovaniach“;
2. v oblasti *pokusov dokument rozlišuje medzi mŕtvymi a živými embryami*. V prvom prípade „sú nedovolené pokusy na embryách, ak nemajú výslovne terapeutický charakter“. Dôvod nedovolenosti vyplýva z toho, čo bolo povedané vyššie: „Použitie ľudskeho embrya alebo plodu ako objektu a nástroja pokusov predstavuje zločin voči dôstojnosti ľudských bytí, ktoré majú právo na taký istý rešpekt, aký sme povinní preukazovať už narodeným deťom a každej ľudskej osobe“. V druhom prípade ide o rešpektovanie mŕtvych embryí alebo ľudských plodov „ako o každé iné ľudské pozostatky“. Prípadné intervencie sú dovoľené za istých podmienok, ako je: istota o smrti, súhlas rodičov alebo matky, vylúčenie akejkoľvek možnosti cieľného potratu, odstránenie nebezpečenstva pohoršenia a odmietnutie akéhokoľvek komerčného účelu.

Umelé oplodnenie in vitro otvorilo ďalšiu situáciu: *produkcii ľudských embryí za účelom výskumu* a pokusov. Morálne riešenie problému sa deje cez princíp, že „ľudské embryá, ktoré sme získali pri umelom oplodnení sú ľudské bytosti a sú predmetom práva: ich dôstojnosť a ich právo na život musia byť rešpektované od prvého momentu ich existencie“. Z toho vyplýva nemorálnosť:

1. *produkcie* embryí určených na využitie ako prístupný „biologický materiál“;
2. ich dobrovoľná *distribúcia*;
3. ich *vystavenie* neprimeranému riziku alebo dokonca nebezpečenstvu smrti.

Takéto embryá sú po svojom umelom vzniku vystavené „absurdnému osudu“: tie, ktoré nie sú prenesené do tela matky nemajú nijakú morálne prijateľnú možnosť realizovať sa a toto je neodškrupiteľným znakom nemorálnosti a nedovolenosti takého postupu.

Posledný problém predstavujú nedávno objavené formy *biologickej a genetickej manipulácie* s ľudskými embryami. Dokument pripomína niektoré z nich: oplodnenie medzi ľudskými a zvieracími gamétami, vývoj ľudských embryí vo zvieracej maternici, hypotéza alebo projek-

cia umelej maternice, možnosť vzniku ľudského bytia bez akéhokoľvek súvisu so sexualitou („dvojičné štiepenie“, klonovanie, partenogéza⁶), zmrazovanie embryí a výber pohlavia alebo iných predurčených vlastností. Všetky tieto formy manipulácie protirečia ľudskej dôstojnosti embrya a každá z nich je v protiklade s hodnotami a partikulárnymi požiadavkami tejto dôstojnosti, ako sú: celistvosť a život, pojem manželstva, vývoj v lone matky, jedinečnosť a neopakovateľnosť ľudskej osoby a jej identita a jej príslušnosť k svetu ľudí a nie zvierat.

5. Mne ste to urobili

Na záver znova pripomínáme perspektívu, ktorú si dokument zvolil: vychádza z ľudského embrya – plodu, prisudzuje mu osobnú dôstojnosť a z toho vyplývajúce práva a žiada preň absolútny rešpekt.

Sociálno-kultúrna perspektíva, ktorá prevláda v súčasnosti a ktorej podliehajú mnohí vedci, politici aj zákonodarcovia, ako aj manželské dvojice a lekári, je výrazne rozdielna: vychádza zo sveta dospelých a z ich takzvaných „práv“ (v skutočnosti ide iba o „želania“). Z toho však vyplýva evidentné nebezpečenstvo: nebezpečenstvo, že sa nebude brať ohľad na práva malých, v našom prípade sa jedná o ľudské embryá – plody, alebo sa im dokonca ani práva nepriznajú.

Ak nad tým dobre uvažujeme, je v ohrození samotná podstata demokracie. Je nám dobre známe, že práve všeobecnosť a rovnosť sú princípy, ktoré tvoria a dávajú rásť demokracii: *všetci ľudia sú si v dôstojnosti rovní!* História dosvedčuje, že demokratická cesta bola dlhá a namáhavá, a ona taká ešte aj je. Niet však žiadnej pochybnosti o tom, že jej rozvoj je nerozlučne zviazaný so zručením všetkých bariér, ktoré rozdelili a rozdeľujú rôzne „kategórie“ ľudí, stavajú ich proti sebe a tlačia ich do najrozličnejších foriem diskriminácie a nespravodlivosti. *Dnes sa k ľudskej histórii hlási jedna „nová“ kategória* a žiada, aby mohla naplno vstúpiť do demokracie: je to kategória malých, najmenších ľudských bytostí, ktorými sú ľudské embryá – plody.

V tomto zmysle je našou ľudskou povinnosťou „postaviť sa na stranu najposlednejších“, ktorým sa máme stať „bližnými“. Je to však požiadavka predovšetkým evanjeliová a to nakoľko radikálne sa k nej postavíme svedčí o tom, ako sme pochopili Ježišove slová: *„Čo ste urobili jednému z mojich najmenších, mne ste to urobili“*⁷. Inštrukcia sa končí práve týmito jasnými a znepokojujúcimi slovami a poukazuje, že ich obsah dnes nadobúda „nový a partikulárny“ význam; týka sa ľudských embryí. Práve tieto sú teraz najmenšími medzi „Kristovými bratmi“. Cirkev, verná snúbenica Ježiša Krista, sa stavia na ich stranu: pretože práve tam nachádza svojho Ženícha, Syna človeka.

⁶ Pohlavné rozmnožovanie bez akéhokoľvek plodenia (pozn. autora).

⁷ Mt 25, 40.

Literatúra

- [1] RUSSO, G.: *Evangelium Vitae. Commento all'Enciclica sulla Bioetica*, Torino: ELLE DI CI, 1998.
- [2] CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE.: „*Donum Vitae*“. *Istruzione e commenti*, Roma: Libreria editrice Vaticana, 1995.
- [3] GATTI, G.: *Morale sociale e della vita fisica*, Torino: ELLE DI CI, 1998.
- [5] CICCONE, L.: *La vita umana*, Città di Castello: Ares: 1994.
- [6] CICCONE, L.: *Bioetica. Storia, principi, questioni*, Città di Castello: Ares: 2000.
- [7] SGRECIA, E.: *Manuale di bioetica*, Brescia: Vita e pensiero, 1996.
- [8] BRUGUÉS, J.L.: *Dizionario di morale cattolica*. Bologna: ESD, 1994.
- [9] ROTTER, H.: *Důstojnost' ľudského života. Základní otázky lékařské etiky*, Praha: VYŠEHRAD, 1999.

P. ThLic. Stanislav Zontak, CM – špecializoval sa na Pápežskom inštitúte spirituality TERESIANUM v Ríme. Pracoval ako formátor, vyučoval Morálnu teológiu a Pastorálnu psychológiu na Teologickom inštitúte Cyrilometodskej bohosloveckej fakulty UK v Spišskom Podhradí, kde poskytoval študentom duchovné poradenstvo. V súčasnosti je provinciálom Misijnej Spoločnosti sv. Vincenta de Paul a pracuje ako pastorálny psychológ.